

Redactioneel

Het tijdschrift tussen herinnering en monument

Vijfentwintig jaar Tijdschrift voor Vrouwenstudies/Genderstudies

In maart 1980 verscheen het eerste nummer van het *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*. Sindsdien is het tijdschrift zonder onderbrekingen vier maal per jaar uitgekomen. Weliswaar werd het halverwege de jaren negentig omgedoopt tot *Tijdschrift voor Genderstudies*, veranderde het uiterlijk meerdere malen en werd er regelmatig van uitgever gewisseld, in essentie bestaat dit Nederlandse podium voor het denken over seksevraagstukken vijftig jaar. Een goede reden om terug te blikken op het ontstaan en de ontwikkeling van het tijdschrift, en van het vakgebied.

Het voorstel om een tijdschrift voor vrouwenstudies op te richten dateert al van 1978. Enkele vrouwen organiseerden toen een landelijke bijeenkomst en vormden een voorbereidingsgroep. Het duurde uiteindelijk tot 1980 voor het eerste nummer van het *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* uitkwam. Uitgeverij SUN in Nijmegen, bekend om haar maatschappijkritische fonds, was de eerste uitgever die het tijdschrift onderdak bood. Doel van het tijdschrift was een bijdrage te leveren aan de feministische wetenschapsbeoefening in Nederland. De eerste redactie omschrijft de uitgangspunten van de redactie als volgt:

‘Onderzoek dat een bijdrage kan leveren aan het verkrijgen van inzicht in het ontstaan en functioneren van vrouwenonderdrukking en dat tevens aanknopingspunten biedt voor de opheffing daarvan. Dat we het bestaan van vrouwenonderdrukking als uitgangspunt

nemen, betekent dat we ervan uitgaan dat vrouwenonderdrukking geen vaststaand en onveranderbaar gegeven is. Voor de ontwikkeling van Vrouwenstudies vinden wij zowel het aandragen van empirisch en historisch materiaal, als ook theorievorming van belang. Daarnaast brengt het doen van Vrouwenstudies een discussie met zich mee over de manieren waarop onderzoeksresultaten tot stand komen, met andere woorden: een onderkenning en doorbreking van sexistische patronen in kennisverwerving en kennisoverdracht.

We hopen dat verdedigsters van verschillende standpunten en vrouwen die in de diverse disciplines en onderwijsituaties werken elkaar in dit blad zullen ontmoeten. Wat ons betreft kan er dan ook geen sprake zijn van de exclusieve vertegenwoordiging van één standpunt. Het spreekt voor zich dat in een interdisciplinair tijdschrift de bijdragen ook toegankelijk moeten zijn voor geïnteresseerden uit verschillende vakgebieden. We streven naar helder geschreven artikelen waarin onnodig vakjargon vermeden is.’

De strijdbare taal van 1980 vinden we in het huidige missiestatement van de redactie niet meer terug. In de loop van vijftig jaar is de toon van het redactionele beleid meegereisd met maatschappelijke veranderingen, de institutionalisering van Vrouwenstudies, tegenwoordig bijna overal Genderstudies geheten, en de ontwikkeling van het denken over sekseverhou-

dingen. In 1980 was er nog geen hoogleraar Vrouwenstudies in Nederland te vinden, ook al werden op dat moment, zoals de redactie zelfbewust omschrijft, Vrouwenstudies op de meeste universiteiten en op veel hogere beroepsopleidingen beoefend door individuen die niet of nauwelijks door een institutionele omgeving werden ondersteund. De strijd om Vrouwenstudies een plek te bezorgen binnen de academische gemeenschap, waarover het *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* regelmatig berichtte, werd permanent en met resultaat gevoerd. In 1988 werden de eerste hoogleraren Vrouwenstudies in Utrecht aangesteld, waaronder Rosi Braidotti die ook een bijdrage leverde aan dit nummer. Daarna volgden met steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen andere universiteiten. Een volgende mijlpaal op het gebied van institutionalisering was de oprichting en erkenning door de

KNAW van de Nederlandse Onderzoek School Vrouwenstudies in 1996. De start was misschien erg Nederlands. Actuele ontwikkelingen in het onderwijslandschap van Vlaanderen hebben geleid tot verbreding van het tijdschrift naar ook Vlaanderen.

Hoewel de taal van de actie niet meer in het redactiebeleid is terug te vinden, zijn andere doelstellingen en termen van 1980 in het huidige redactiebeleid wel herkenbaar. We citeren uit het huidige missiestatement van het *Tijdschrift voor Genderstudies*:

‘Het tijdschrift wil een wetenschappelijke bijdrage leveren aan, en gepaste interventies plegen in debatten over gender en diversiteit in Nederland en Vlaanderen; het tijdschrift beoogt een interdisciplinair medium te zijn en te opereren op het kruispunt van de maatschappij-, de cultuur-, de gezondheids- en de natuurwetenschappen.’

Nog steeds streeft de redactie, onder aanmoediging van de tegenwoordige uitgever SWP, ernaar om de artikelen toegankelijk en leesbaar te laten zijn voor een breed publiek.

Niet onvermeld willen we laten dat er één rubriek in het tijdschrift is die de volle vijfentwintig jaar vol heeft gemaakt: de Databank Onderzoek Vrouwenstudies, waarin het lopende/afgeronde onderzoek werd geïnventariseerd. Vanaf het eerste nummer werd deze rubriek samengesteld door het IIAV, toen onder de rubrieknaam Kroniek.

Veranderde verhoudingen in een kwart eeuw tijd zorgen er voor dat dezelfde uitgangspunten uit 1980 nu op nieuwe barrières stuiten. Het streven naar relevantie en toegankelijkheid voor niet-academische praktijken botst met de toenemende specialisatie van het vakgebied en het groeiende abstractieniveau. Het tijdschrift publiceert dan ook regelmatig interne kritiek, zoals op de witte en recent de ivoeren toren van de academische Genderwetenschap. Het artikel van Garjan Sterk getuigt daarvan. Ook gewijzigde financieringsstromen laten hun sporen na.

Het aantal van 450 abonnees is voor een Nederlands wetenschappelijk tijdschrift zeer respectabel, maar onvoldoende om de exploitatie te kunnen bekostigen. De aangescherpte eisen aan wetenschappelijke productie vormen een spanningsveld met het streven naar actualiteit en een Nederlandstalig forum. De tijd tussen de eerste opzet en de uiteindelijke publicatie van een artikel bedraagt minimaal zes maanden, mede door de tijdrovende procedure van peer-review. Desondanks krijgt het tijdschrift voldoende kopij uit de verschillende aandachtsgebieden om haar interdisciplinaire karakter te waarborgen. Het standaard werken met themanummers als moslima's in Nederland, de biologisering van het alledaagse en canon en literatuur is de wijze waarop de redactie bovengenoemde spanningen tussen wetenschappelijke kwaliteit, actualiteit en maatschappelijk relevantie het hoofd biedt.

Dit speciale jubileumnummer 'Het tijdschrift tussen herinnering en monument' biedt een terugblik op 25 jaar *Tijdschrift voor Vrouwenstudies/Genderstudies* waarin alle facetten van Vrouwenstudies, namelijk onderzoek, onderwijs, verbondenheid met het feminisme en de persoonlijke ontwikkeling aan bod komen. In vier artikelen wordt zowel het onderwijs vanuit het perspectief van docenten en studenten, het debat over gender en etniciteit en de canon van de feministische filosofie belicht. Een bijzonder ander deel van dit nummer bestaat uit stukken van in totaal veertien genderdeskundigen uit drie generaties Vrouwenstudies die hun licht laten schijnen op een voor hun klassieke tekst die baanbrekend was voor de ontwikkeling van hun eigen denken.

Door drie generaties deskundigen Genderstudies uit te nodigen een klassieker te bespreken, wilde de redactie inzicht krijgen in de intellectuele ontwikkeling van het feministische denken, vanuit een scala aan vakgebieden en door verschillende intellectuele leeftijdsgroepen. Behalve het ophalen van herinneringen aan die tekst die cruciaal was voor de

eigen ontwikkeling, bood deze opdracht auteurs de gelegenheid om te reflecteren op de altijd heikale kwesties rond canonvorming en canonkritiek. Hoe gaat een vakgebied dat zelf zo bewust is van in- en uitsluitingsmechanismen zelf om met de noodzaak tot selectie? Hoe dynamisch of monumentaal is de genderstudies-canon eigenlijk? Of zijn er toch meer canons dan wij denken?

Naast de verschillen vallen vooral de overeenkomsten tussen de generaties op. De meeste auteurs accepteren het bestaan van een canon als noodzakelijke voorwaarde voor kennisontwikkeling. Zij bespreken hun favoriete tekst niet zonder verwijzing naar de dominante teksten uit die tijd. Iedere generatie heeft overigens auteurs die zich kritisch uitspreken ten aanzien van de uitsluitende werking van de canon of die pogingen ondernemen om vergeten teksten in herinnering te brengen. Het beeld van de canon dat oprijst uit de generatieteksten toont echter dezelfde uitsluitingsmechanismen als andere canons; zij is tijdgevoelig en bijna volledig wit.

Het belangrijkste verschil tussen de generaties ligt in de beleving. Hierbij valt op dat voor de verschillen tussen de generaties de biologische leeftijd van de auteur meer bepalend is dan onderdeel zijn van een generatie deskundigen. Voor de auteurs die behoren tot de eerste generatie in leeftijd vormt de persoonlijke bevrijding het dominante verhaal. Zij schrijven vanuit het persoonlijke verhaal van hun bewustwording en over de auteurs die hen daarbij hebben geïnspireerd en ondersteund. Daarnaast geven zij het meeste blijk van verwantschap met sociale bewegingen. De tweede en de derde generatie leggen een veel grotere nadruk op de verbinding aan theorie en op de auteurs die hen geïnspireerd hebben zich in hun specifieke onderzoeksonderwerp te verdiepen. De derde generatie voelt zich aange trokken tot Genderstudies door de theoretische en wetenschappelijke mogelijkheden die het vakgebied biedt. Voor een aantal derde-generatieauteurs vormt de persoonlijke bele-

ving eerder een drempel voor hun betrokkenheid bij het vakgebied dan een stimulans. Geen van hen betwist de nog steeds bestaande sekse-ongelijkheid en de noodzaak die te doorbreken. Wel plaatsen zij kanttekeningen bij de 'eeuwige' protesten en de 'afgedwongen' solidariteit met vrouwen als categorie. Van persoonlijke beleving via actiebereidheid en institutionalisering naar voornamelijk theoretische en wetenschappelijke interesse, dat is de lijn die we kunnen trekken van de eerste via de tweede naar de derde generatie.

De vragen naar de volwassenwording van het vakgebied en de canon staan ook centraal in de bijdragen van Brouns en Braidotti. Margo Brouns blikt terug op het boek *Vrouwenstudies in de jaren negentig* waarvan zij destijds een van de samenstellers was. Ze staat stil bij de uitgangspunten die de redacteurs toen kozen en komt tot de conclusie dat het nu niet meer mogelijk zou zijn om één leerboek samen te stellen dat gebruikt kan worden voor alle cursussen Genderstudies/Vrouwenstudies. De mate van specialisatie is daarvoor te groot geworden. De wetenschappen zijn onder andere door productie-eisen en internationalisering ingrijpend veranderd. Brouns stelt dat al in de jaren negentig de toenmalige canon niet meer voldeed. De vanzelfsprekende relatie met feminisme vormt volgens haar een keurslijf waar Genderstudies is uitgegroeid. In een nieuw Nederlandstalig leerboek genderstudies (dat er volgens Brouns echter niet zal komen) zouden mannelijkheid, biologie en intersectionaliteit de assen vormen waarop het vakgebied rust. De thema's werk, seksualiteit, religie en technologie zouden een zwaarder accent moeten krijgen dan in het jaren negentig boek.

Rosi Braidotti gaat in haar bijdrage in op canonvormingsprocessen in feministische filosofieën. Aan de hand van de classificatie van Sandra Harding uit 1986 beschrijft ze op welke verschillende manieren feministen zich hebben verhouden tot de filosofische canon

en geeft ze een helder overzicht van de ontwikkeling van feministische filosofieën. Bovendien schetst ze een theoretische agenda voor de toekomst. Andere disciplines dan de filosofie zullen volgens haar die agenda meebepalen. Braidotti's feministische canon vertoont veel parallellen met de generatie-teksten van de drie generaties, wat opgevat kan worden als een bevestiging van de consensus die er bestaat over de klassieke status van de besproken teksten.

Ter ere van haar vijftienvijftig jarige bestaan zal van het tijdschrift een jubileumbundel verschijnen met een heruitgave van de top 10 van meest belangrijke artikelen. Op de vraag aan docenten Vrouwenstudies welke artikelen uit de afgelopen vijftienvijftig jaar een plaats in de bundel verdienen is met stip op 1 het artikel van Troetje Loewenthal terechtgekomen: 'de witte toren van Vrouwenstudies' uit 1984. Daarnaast worden in de top achttien nog drie artikelen genoemd die over de witheid van Vrouwenstudies/Genderstudies gaan. Opvallend genoeg worden in de 'generatieteksten' weinig schrijvers genoemd die etniciteit behandelen, al dan niet in relatie tot feminisme. Maayke Botman schrijft dan ook over feministisch geheugenverlies, omdat een feministisch en antiracistisch denker als bell hooks een veel prominentere plaats in een eventuele canon zou moeten hebben. Garjan Sterk reconstrueert in haar artikel: 'Uitzicht op kruispunten vanuit de witte toren' het debat over gender en etniciteit in vijftienvijftig jaar *Tijdschrift voor Vrouwenstudies/Genderstudies*. Zij stelt dat diversiteit onder vrouwen in Genderstudies en feminisme niet altijd zo vanzelfsprekend is geweest. Er is een jarenlange strijd van zwarte vrouwen en lesbische vrouwen voorafgegaan aan deze erkenning van verschil en de maatschappelijke en theoretische implicaties daarvan. Ze vindt het ook maar de vraag of het gelukt is om diversiteit in al haar complexiteit te verankeren in Vrouwenstudies. Dat wil zeggen: om verschil

niet alleen te benoemen als een kenmerk van de ander, maar te analyseren als een verhouding tussen dominante en gemarginaliseerde groepen, waarbij zelfreflectie een noodzakelijke voorwaarde is. De conclusie is, gelet op zowel de generatiestukjes als de terugblik op vijftienvijftig jaar *Tijdschrift voor Vrouwenstudies/Genderstudies*, dat er weliswaar aandacht is voor het onderwerp etniciteit en dat er wordt gedebatteerd over de kleur van Vrouwenstudies, maar diversiteit nog steeds niet integraal deel uitmaakt van het vakgebied.

Zoals hiervoor al is opgemerkt, is het academisch onderwijs een substantiële pijler waar Genderstudies op rust. Jeannette van der Sanden doet verslag van haar participatie in het Europese onderzoeksproject naar de invloed van Vrouwenstudiesonderwijs op de arbeidsmarktmogelijkheden van vrouwen. Zij concludeert dat alle studenten plezier hebben beleefd aan het onderwijs en dat het grotendeels (96%) aan de verwachtingen voldeed. De vraag naar de betekenis voor de arbeidsmarkt is minder gemakkelijk te beantwoorden, maar ook daarover zijn de oud-studenten positief. Opvallende uitkomsten zijn dat een relatief hoog percentage studenten academische ambities heeft en dat het merendeel van de gepromoveerden behouden blijft voor de wetenschap. Van der Sanden maakt inzichtelijk dat Vrouwenstudies een volwaardige academische opleiding geworden is en een goede entree in de wetenschap biedt.

De vier artikelen vormen samen met de generatiestukken een momentopname van 25 jaar *Tijdschrift voor Vrouwenstudies/Genderstudies*. 'Tussen herinnering en monument' toont het ontstaan van een volwaardige academische discipline, voortgekomen uit de eigen ervaring van vrouwen. Dat het debat over de kern van het vakgebied blijvend gevoerd wordt, is kenmerkend voor een levende wetenschap. Dat de onderlinge overeenkomsten toenemen, is een uiting van haar volwassenheid. De positieve waardering van studenten voor dertig jaar Vrouwenstudies-

onderwijs onderstreept die volgroeiheid. De volle agenda ten slotte benadrukt haar academische en maatschappelijke relevantie. Wij gaan op weg naar goud!